

When Workers Unionize Trade union effects on management-worker conflict and attitudes towards immediate interests versus broader political agendas

RECENSERAD BOK

JOSEF RINGQVIST

Working Life Science. Karlstad: Karlstad University Studies 2024:1

Bengt Furåker

I sin doktorsavhandling *When Workers Unionize* analyserar Josef Ringqvist betydelsen av facklig organisering ur olika aspekter. Det är en sammanläggningsavhandling med fyra artiklar av vilka två vid bokens tryckning var publicerade i välkända tidskrifter. Till detta kommer en kappad där de enskilda artiklarnas problemställningar placeras i en teoretisk kontext och relateras till tidigare empiriska studier.

Avhandlingen dyker upp i en tid när den fackliga anslutningsgraden har minskat i många länder. På sina håll har fackföreningarna en synnerligen svag position och man kan undra vad de har för framtid. Likafullt kvarstår de i andra sammanhang som tämligen viktiga maktfaktorer, inte minst i de nordiska länderna och även inom

EU. Ringqvists arbete kretsar kring två huvudsakliga ämnen. Det första gäller

FÖRFATTARE

Bengt Furåker, Professor, Göteborgs universitet,
bengt.furaker@socav.gu.se

DOI: <https://doi.org/10.58236/aa.27247>

© Författaren/författarna. Detta är en Open Access-artikel som distribueras enligt Creative Commons, licens CC-BY 4.0

relationen mellan ledning och anställda och särskilt i vad mån denna relation uppfattas som konfliktfylld. Vad spelar fackföreningarna och fackligt medlemskap för roll på den punkten? Den andra huvudproblematiken avser förhållandet mellan snävare fackliga intressen och bredare politiska målsättningar. Författaren frågar sig huruvida fackföreningarnas fokus på sina medlemmars bästa i ekonomisk mening innebär mindre benägenhet hos medlemmarna att ge stöd åt politiska åtgärder som inriktas på att värna miljön.

Kappan levererar på ett föredömligt sätt olika infallsvinklar på dessa frågor. Den presenterar både teoretiska perspektiv och tidigare empirisk forskning. En relevant teori finner vi i Mancur Olsons bok *The Logic of Collective Action*. Där är ett centralt antagande att människor träffar rationella val. Individerna förmodas göra ett slags cost-benefit-analys av existerande handlingsalternativ och sedan bestämma sig för det som gynnar dem bäst. Vad som tenderar att negligeras är att människor är sociala varelser som också styrs av normer och värderingar. Perspektivet har omfamnats av vissa men också mött åtskillig kritik för att vara individualistiskt och "undersocialiserat". Ringqvist ger en nyanserad översikt över argumenten kring Olsons teori.

Förhållandet mellan fackföreningar och anställdas missnöje på arbetsplatsen är komplext. Anställda som inte är tillfreds med sin situation kan uppenbarligen vara mer benägna att ansluta sig till facket, men vad händer om fackföreningarna lyckas genomdriva förändringar som undanröjer de arbetandes missnöje? Det ligger nära till hands att tänka att upplevelsen av konflikt med ledningen därmed minskar. Som Richard Hyman har påpekat så kan en fackförening om den lyckas driva igenom förändringar som dämpar anställdas otillfredsställelse också undergräva sitt eget existensberättigande.

Det finns emellertid också en helt annan uppfattning, nämligen den att fackföreningarna ger näring åt anställdas upplevelser av konflikt – genom att skapa ett partsmedvetande som får genomslag på arbetsplatserna. Erik Olin Wright kom på basis av jämförelser mellan förhållandena i Sverige och USA fram till att de starkare och radikalare svenska fackföreningarna kunde vidmakthålla upplevelsen av konflikt i större utsträckning. Mot detta står pluralistiska teoretiska perspektiv som gärna landar i att fackföreningarna förr eller senare utvecklas till att bli en integrativ kraft i det kapitalistiska samhället.

Ett sätt att beskriva relationen mellan ledning och anställda och spänningarna dem emellan är det så kallade job demands-resources (JD-R)-perspektivet inom psykologin. Enkelt uttryckt handlar det om hur arbetskrav på individen och dennes resurser att hantera kraven förhåller sig till varandra. Inspirerad av litteraturen om arbetets intensifiering finner Ringqvist det motiverat att fästa avseende vid vad fackföreningar kan ha för betydelse i sammanhanget. Följaktligen inkluderas en social och kollektiv dimension. Det är tänkbart att fackföreningar är kapabla

att medverka till att såväl sänka arbetskraven som att öka de anställdas resurser att möta fordringarna.

Den andra huvudproblematiken i avhandlingen gäller som sagt fackföreningarnas omedelbara ekonomiska intressen i förhållande till deras bredare engagemang i samhällsfrågor, i Ringqvists analyser mer specifikt miljöskyddande insatser. Somliga, till exempel Ronald Inglehart, har hävdat att moderna samhällen går mot alltmer postmaterialistiska värderingar. Med tilltagande levnadsstandard kommer allt fler att attraheras av värden bortom löner, anställningstrygghet och liknande. Miljöns bevarande är då ett exempel på något som kan bli en växande angelägenhet för många. Att det är just den ökande materiella levnadsstandarden som får sådana effekter är dock inte helt givet. Flera empiriska studier har kunnat visa att viljan att ta itu med miljöproblem är starkare i fattigare länder än i den rika världen.

Hur som helst har samhällsvetare påpekat att det finns inre spänningar i fackföreningar i dessa frågor. Ibland har man talat om två slags roller som facken kan inta: dels som renodlade ekonomiska aktörer med fokus på jobb, löner och dylikt, dels som sociala rörelser med vidare ambitioner för samhällsutvecklingen. Detta är en modifikation på den i litteraturen förekommande distinktionen mellan gamla och nya sociala rörelser. Om fackföreningarna ska behålla sin relevans kan de förstås ändå inte tillåta sig att släppa sin grundfunktion på arbetsplatserna ur sikte.

Ringqvist tillhandahåller en utmärkt genomgång av teorier och tidigare forskning. Genomgången innefattar en stor mängd referenser. Ska man efterlysa något kunde det vara att en del av de teoretiska perspektiv som tas upp gärna hade fått ta lite mer utrymme i anspråk. Många viktiga ansatser skymtar snabbt förbi och vissa av dem skulle ha förtjänat en större uppmärksamhet.

Avhandlingen bygger på surveydata hämtade från olika källor:

International Social Survey Programme (2009 och 2016), European Social Survey 2010 och European Values Study 2016. Antalet respondenter i de empiriska materialen har en spännvidd mellan drygt 15 000 och över 36 000 och antalet länder varierar mellan 22 och 32. Data analyseras främst med hjälp av flernivåregressioner. De enskilda studierna behandlar i första hand förhållanden i länder som tillhör den rikare delen av världen. Ett undantag finns emellertid. Den fjärde uppsatsen vidgar perspektivet och inkluderar länder med Vd som kallas semiperifer och perifer ställning (mer om detta längre fram).

Den första studien ger vid handen att fackföreningsmedlemmar var mer benägna än oorganiserade att uppleva konflikt med ledningen på arbetsplatsen. I länder med hög facklig organisationsgrad fanns dock inga skillnader mellan dem som var anslutna till facket och dem som inte var det. Detta talar för Hymans observation att fackföreningarna samtidigt kan stå för ett motstånd

mot kapitalismen och ha en integrerande funktion i samhället. En annan faktor som bidrog till att minska upplevelsen av konflikt var den politiska samordning som innebär att regeringar, arbetsgivarorganisationer och fackföreningar utformar politiken tillsammans.

Nästa artikel rör JD-R-problematiken, det vill säga undersökningen inriktades på huruvida fackföreningarnas upplevda inflytande på arbetsplatsen var korrelerad med lägre arbetskrav, högre grad av autonomi och kontroll i arbetet samt betald utbildning. De fackliga organisationerna uppfattades inte ha någon tydlig inverkan på arbetskraven som här definierades i termer av arbetsbelastning. Däremot ansåg många av respondenterna att facken positivt kunde påverka anställdas resurser (autonomi och kontroll i jobbet och betald utbildning) och detta gällde särskilt när kraven i arbetet var höga.

En tredje studie tar sig an spørsmålet huruvida anställda prioriterar skydd av miljön framför jobb och ekonomisk tillväxt. Resultaten är tydliga. Fackföreningsmedlemmar var i större utsträckning inriktade på att ge företräde åt värnandet av miljön än vad oorganiserade anställda var. Denna iakttagelse sammanhänger i hög grad med att fackligt anslutna oftare identifierade sig som vänster i politiskt hänseende. Väl att märka var effekten av fackligt medlemskap starkast inom tillverknings- och transportsektorerna där anställda generellt är mindre positiva till att skydda miljön.

I den fjärde artikeln förs frågorna från den tredje artikeln vidare till fler nationer. Inspirationen kommer bland annat från Immanuel Wallersteins indelning av länder efter position i ett världsekonomiskt system. Här tas data in från halvperifera och perifera nationer utanför den rika världen. I den senare hittar vi samtliga nordiska länder vid sidan om exempelvis Australien, Frankrike, Storbritannien, Tyskland och USA. Den halvperifera kategorin inkluderar Chile, Israel, Lettland, Litauen, Ryssland, Slovenien, Slovakien, Sydafrika, Sydkorea, Tjeckien, Turkiet och Venezuela, medan den perifera inrymmer Filippinerna, Georgien, Kroatien, Thailand och Ungern. Hur denna klassificering har gjorts kan nog diskuteras, men att den senare kategorin omfattar relativt få länder spelar mindre roll, då den primära skiljelinjen i analysen går mellan de mer perifera länderna och de rika.

Den beroende variabeln är stöd för offentliga utgifter för miljöfrämjande politik. I mer perifera länder var stödet för att lägga pengar på miljöåtgärder klart starkare. Inga signifikanta skillnader kunde påvisas mellan fackanslutna och icke fackanslutna. Däremot uppträdde sådana skillnader i den rika världen där medlemmar i fackföreningarna i högre grad var positiva till miljöfrämjande offentliga satsningar.

Sammantaget bidrar Ringqvist genom sin avhandling med åtskilliga för den fortsatta diskussionen betydelsefulla resultat. Hans arbete är fyllt av intresseväckande observationer och insikter. Författaren kombinerar spänstiga teoretiska

genomgångar med väl utförda empiriska analyser. Avhandlingen är på många sätt imponerande och förtjänar verkligen att bli läst och uppmärksammas.

Bengt Furåker

Professor

Bengt.furaker@socav.gu.se